

Antony Beevor

Kreta

1941-1945

Vertaald door
Pieter de Smit en
Han Meyer

Ambo|Amsterdam

Inhoud

I DE VAL VAN GRIEKENLAND

- 1 Militaire missies 13
- 2 Diplomatieke missies 23
- 3 Geheime missies 33
- 4 De dubbele invasie 40
- 5 De Egeïsche Zee over 53

II DE SLAG OM KRETA

- 6 'Een tweede Scapa' 69
- 7 'De speerpunt van de Duitse lans' 82
- 8 'Zeer geheime bronnen' 92
- 9 'Een mooie gelegenheid om te doden'. 20 mei 112
- 10 Maleme en de Gevangenisvallei. 20 mei 128
- 11 Man tegen man in Rethymnon en Iraklion. 20 mei 137
- 12 Eerste nacht en tweede dag. 20 en 21 mei 151
- 13 'De invasie vanuit zee'. De nacht van 21 op 22 mei 163
- 14 Rampspoed te land en ter zee. 22 mei 170
- 15 Patstelling in Rethymnon en Iraklion. 21-26 mei 182
- 16 De slag om Galatas. 23-25 mei 189
- 17 De Commando's van Laycock en de Reserve-eenheid. 26 en 27 mei 199
- 18 Ten zuiden van de baai van Souda. 28-30 mei 209
- 19 De overgave. 31 mei en 1 juni 220
- 20 Caïro en Londen 234

III HET VERZET

- 21 Represailles, onderduik en verzet 243
- 22 In het veld 257
- 23 De Duitsers op het hoogtepunt van hun macht 271
- 24 Het jaar van de ommekeer 281
- 25 De Italiaanse wapenstilstand 294
- 26 De ontvoering van generaal Kreipe 313
- 27 De Duitsers trekken zich terug 325
- 28 De laatste dagen van de bezetting 344

Met dank aan 361

APPENDIX A: Geheime organisaties 365

APPENDIX B: De Britse en Duitse slagorde 366

APPENDIX C: Ultra-boodschappen die vóór de slag naar Kreta zijn
gestuurd 371

APPENDIX D: Griekse politieke organisaties 376

Noten 379

Bibliografie 391

Register 397

Militaire missies

Op de avond dat de laatste Britse troepen het strand van Duinkerken verlieten, nam op de trap van de Oxford and Cambridge Club een lange man met een glazen oog afscheid van zijn vrouw. Hij vertrok per vliegboot naar Griekenland. Ze zouden elkaar nooit meer zien. Zwaar gewond in de slag om Kreta werd hij een jaar later door Duitse para's tegen een muur gezet en geëxecuteerd.

John Pendlebury, archeoloog en don aan het Winchester College, had een heel gewone achtergrond, maar was een groot romanticus. Hij liep rond met een degenstok die, naar hij zei, het perfecte wapen tegen parachutisten was. Op Kreta werd die nog beroemder dan zijn glazen oog dat hij op zijn bureau placht achter te laten om aan te geven dat hij vanuit Iraklion de bergen was ingetrokken voor overleg met de guerrilla-*kapitans*.

Als veel andere dons en archeologen was hij in 1938 gerekruteerd door een speciale afdeling van het ministerie van Oorlog, de MI(R) (Militaire Inlichtingendienst), een voorloper van de SOE (Dienst Speciale Operaties). Met zijn gedegen kennis van het Kreta van zijn tijd als conservator in Knossos in het midden van de jaren dertig, was Pendlebury geknipt voor speciale operaties. Toch was er bij het uitbreken van de oorlog geen oproep voor hem gekomen en hij was naar Engeland teruggegaan om in een cavalerieregiment te dienen.

De oproep kwam uiteindelijk in mei 1940, toen de Duitse aanval op de Lage Landen en Frankrijk begon. De toenemende kans dat Italië aan de oorlog ging deelnemen en de Duitse belangen op de Balkan, vooral de olievelden in Roemenië, maakten het waarschijnlijk dat het oostelijke Middellandse Zeegebied het volgende gevechtsterrein zou worden. Een andere Grieks sprekende archeoloog die in mei 1940 bij de MI(R) kwam, was Nicholas Hammond, een don uit Cambridge. Hij en Pendlebury kregen een spoedcursus in explosieven, die Hammonds specialiteit werden: een merkwaardige expertise voor een toekomstig rector van Clifton en hoogleraar Grieks. Hammond was een Epirus-

en Albaniëdeskundige. Nog voor ze uit Londen vertrokken, wilde Pendlebury – meer voor de grap dan uit paranoia – dat ze als voorzorg door de telefoon steeds Grieks zouden spreken: Hammond in het dialect van Epirus, Pendlebury in dat van Kreta.

Hoewel Pendlebury ouder was dan de meeste vrijwilligers bij de sabotagegroepen, was hij een van de fitsten. Als bekend atleet uit Cambridge, zowel hardloper als hoogspringer, en als lid van de club Achilles was hij bevriend geweest met Harold Abrahams en lord Burghley. Toen hij vóór de oorlog in Knossos zat, liep hij eens een mijl of duizend door bergachtig terrein op Kreta.

Binnen amper een dag moesten de vier leden van ΜΙ(Ρ) die naar Griekenland en Albanië zouden gaan op het ministerie van Oorlog komen. Het waren Pendlebury, Hammond, een zakenman uit Zagreb en nog een archeoloog, David Hunt, verbonden aan het Magdalen College in Oxford, die na de oorlog diplomaat werd. Op 4 juni werden zij naar Victoria Station gebracht door een officier van de Foot Guards in vol ornaat, met rijbroek en glimmende laarzen aan en galabaret op. Te midden van de stroom uitgeputte evacués uit Duinkerken vormde zijn onberispelijke voorkomen een van die surrealistische trekjes waar het Britse establishment onbewust in uitmunt.

Ze gingen aan boord van een vliegboot in de haven van Poole. De diep in Frankrijk doordringende Duitse colonnes dwongen de piloot een omweg te maken; om bij te tanken werd geland in Arcachon even ten zuidwesten van Bordeaux, in Sète en Bizerta, en op Malta en Korfoe. In Athene werd iedereen, behalve Pendlebury, de toegang tot het land geweigerd, omdat ze als ‘zakenman’ en ‘ambtenaar’ verdenking opriepen. In die periode voorafgaande aan de Italiaanse invasie was de Griekse regering beducht voor elk Brits optreden dat haar neutraliteit in opspraak kon brengen.

Pendlebury mocht als voormalig conservator in Knossos wel het land in. Hij stak weldra over naar Kreta, waar hij contact ging leggen met mensen die hij nog van zijn enorme wandelingen kende en verzetsgroepen op poten zette met het oog op de invasie van dit in strategisch opzicht zo belangrijke eiland.

Hammond en Hunt, die Griekenland niet in mochten, restte niets anders dan naar Egypte te gaan. Daar werden ze in Alexandrië aan het 1ste Bataljon van het Regiment van Wales toegevoegd. Dit beroepsbataljon toonde later op Kreta zijn militaire moed, maar voor iemand die zich als vrijwilliger had aangemeld was het in vreedstijd een verstikkende omgeving. ‘Elke zondag gaven de officieren van twaalf tot drie een cocktailparty (alleen champagnecocktails) voor de jonge schoonheden van Alexandrië. Om drie uur gingen we allemaal aan de rosbief en *Yorkshire pudding* hoewel het bloedheet was.’¹ Omdat Italië op

10 juni de oorlog verklaarde, twee dagen na de aankomst van Hammond en Hunt, duurde dit merkwaardige bestaan niet erg lang.

Terwijl Groot-Brittannië zich die zomer gereedmaakte voor de invasie en de eerste schermutselingen al plaatsvonden in de westelijke Sahara, was het regime van de Griekse dictator generaal Ioannis Metaxas zich zeer bewust van de dreiging van het Italiaanse leger dat in april 1939 Albanië had bezet en hij deed al het mogelijke om een confrontatie te vermijden.

De regering in Athene negeerde zelfs het tot zinken brengen door een Italiaanse onderzeeër van haar kruiser Helle, die dienst deed als ceremonieel wachtschip tijdens religieuze festiviteiten op het eiland Tinos. Zo'n buitensporige lankmoedigheid deed haar weinig goed.

Er zijn niet veel militaire campagnes die zo zorgeloos zijn gestart als de Italiaanse invasie van Griekenland, die op 28 oktober 1940 begon. Mussolini wilde aanvankelijk Joegoslavië binnenvallen, maar Hitler sprak hier een krachtig veto over uit. De Joegoslavische grondstoffen waren voor de Duitse oorlogsspanning haast even belangrijk als de olie in Roemenië. In sommige opzichten is het verrassend dat Hitler niet ook over de invasie van Griekenland zijn veto uitsprak. Hij wist maar al te goed wat de Italianen van plan waren, en Mussolini zal de zaak zeker onder vier ogen met hem hebben doorgenomen op de Brenner-bijeenkomst van 4 oktober.

De Duce presenteerde zijn aanstaande campagne als onderdeel van een dubbele aanval op de Britse positie in het oostelijke Middellandse Zeegebied: eerst de inname van Mersa Matruh in Egypte en vervolgens Italië's beheersing van de Egeïsche Zee. Dat strookte toen wel met Duitslands 'perifere strategie' van een aanval op Engeland, niet rechtstreeks via het Kanaal. Hitler had echter niet helemaal oog voor het talent van het Italiaanse bewind om brokken te maken.

Emanuele Grazzi, de Italiaanse gezant in Athene, maakte om drie uur 's nachts generaal Metaxas wakker met een ultimatum, zonder zelf precies van de voorwaarden op de hoogte te zijn. De diplomatieke schertsvertoning was des te kwetsender omdat Italiaanse troepen de Albanese grens al waren overgestoken. De Griekse stafchef, generaal Papagos, belde nog geen half uur later de Britse militair attaché, kolonel Jasper Blunt. Deze ging onmiddellijk naar de burelen van de generale staf, waar een koelbloedigheid heerste die onder die omstandigheden zeer indrukwekkend was.

De demonstraties van de volgende dag lieten zien dat het land instinctief de rijen had gesloten. Het 'Neel' van Metaxas tegen Grazzi wordt nog steeds ieder

jaar herdacht op 28 oktober; de nationale feestdag staat bekend als ‘*Ochi*-dag’. In de golf van patriottisme werd zowel door de antimonarchistische Venizelos-liberalen als door links voor even vergeten dat Metaxas’ royalistische dictatuur de grondwet had geschonden en alle oppositie onderdrukt.

Gesteund door de kort daarvoor in ere herstelde koning Georgios II had Metaxas met zijn decreet van 4 augustus 1936 een eind aan de partijpolitiek gemaakt. Hij had zijn wil opgelegd via de politie en de geheime politie van zijn trouwe aanhanger Konstandinos Maniadakis, minister van Nationale Veiligheid.

Het eindeloze geharrewar van de Griekse royalisten en liberalen over de grondwet was lange tijd niet veel meer dan een schijngevecht geweest waardoor zij de ogen konden sluiten voor het werkelijke probleem van het land: de kloof tussen een in zichzelf gekeerde hoofdstad en het jammerlijk verwaarloosde platteland en de eilanden. Dit falen van de twee grote partijen, met daarna de Metaxasdictatuur, oftewel het ‘4-augustusregime’, zou later op het vasteland de communisten in de kaart spelen.

De parallellen met Spanje waren treffend. Het verschil in het patroon van gebeurtenissen die in beide landen tot een burgeroorlog leidden, lag voornamelijk in de tijd. In Spanje leidde de onderdrukking in de jaren twintig door Primo de Rivera tot de uitbarsting aan het eind van de jaren dertig. In Griekenland werd Metaxas’ identieke poging de burgerlijke chaos te bestrijden door het opleggen van een militaire orde gevolgd door de Albanese campagne van de Italianen en de bezetting door de Duitsers. Dit betekende dat de uitbarsting werd verdaagd tot het eind van de Tweede Wereldoorlog, kort nadat de Britse troepen in Athene waren aangekomen.

Op 28 oktober 1940 werd de Britse gezant, sir Michael Palairt, op het balkon van de Britse ambassade toegejuicht door zowel voor- als tegenstanders van het regime. De ambassade, een groot roze en wit herenhuis aan de Kifissialaan, was van Eleftherios Venizelos, de grote liberale staatsman uit de Eerste Wereldoorlog, wiens progeallieerde houding mede tot de afzetting van de pro-Duitse koning Konstandinos, de vader van Georgios II, had geleid. Op Venizelos’ geboorte-eiland Kreta leidde de uitbarsting van patriottisme bijna tot de verwoesting van de vroegzeventiende-eeuwse Morosinifontein in Iraklion omdat die Venetiaans en daarom ‘van de vijand’ was.

Reservisten wachtten niet hun oproep af, maar meldden zich terstond. Wild enthousiaste soldaten in overvolle troepentreinen schoten naar schatting een miljoen patronen de lucht in. Veel eenheden gingen te voet naar het front, omdat het Griekse leger nauwelijks over gemotoriseerd vervoer beschikte. In het

Pindosgebergte boden mannen, vrouwen en kinderen zichzelf en hun lastdieren aan om munitie en voorraden door het woeste gebied te vervoeren. Binnen een paar dagen kwam de Italiaanse opmars tot stilstand.

In de vaste overtuiging dat de campagne een soort triomftocht zou worden, had Italië het leger in Albanië niet van genie-eenheden voorzien. De gebrekkige strategie – een nutteloos opdringen in het bergmassief van Epirus in plaats van door te stoten naar de belangrijke haven van Saloniki – ergerde Hitler evenzeer als de knulligheid waarmee de campagne werd uitgevoerd. Hij deed of hij van de hele onderneming geen weet had gehad.

In plaats van een korte, krachtige campagne die de vijand van het vasteland van Europa zou hebben verdreven, zag Hitler dat Mussolini's actie de Britse garantie voor Griekenlands onafhankelijkheid (uit april 1939 na de Italiaanse invasie van Albanië) een nieuwe impuls had gegeven. Op 18 november gaf de Führer in Salzburg de Italiaanse minister van Buitenlandse Zaken, graaf Ciano, te verstaan dat de komst van Royal Air Forcebommenwerpers in de buurt van zijn belangrijkste olievoorraden, de olievelden van Ploesti, de schuld van Mussolini was.

Hitlers bezorgdheid om de olievelden nam verder toe toen duidelijk werd dat zijn pogingen de achterdocht van de Sovjet-Unie over de Duitse troepen in Roemenië weg te nemen waren mislukt. Op 5 december 1940 nam hij eindelijk het besluit Rusland binnen te vallen. De dreiging nu van een tweede front op zijn zuidflank werd een grote zorg.

Het oorspronkelijke stafplan voor de Duitse invasie van Griekenland (Operatie Marita) en Gibraltar (Operatie Felix) als onderdeel van de 'perifere strategie' tegen de Britse imperiale en Middellandse Zeemacht moest worden herzien. Generaal Franco's minzame onverzoenlijkheid maakte 'Felix' onmogelijk, en in ieder geval had Hitler, die nu op Rusland gefixeerd was, geen oog meer voor het Middellandse Zeegebied. Anderzijds was 'Marita' belangrijker dan ooit geworden. Hij moest zijn flank veilig stellen in verband met de aanstaande opmars naar het oosten.

Hitlers vrees was overdreven. De aanwezigheid van de RAF in Griekenland was veel minder bedreigend dan hij dacht, omdat de regering-Metaxas de Britten niet toestond de olievelden in Roemenië te bedreigen. Een aantal inderhaast samengestelde squadrons onder generaal-majoor D'Albiac – aanvankelijk vooral Blenheims en Gladiators – kwam uit Egypte om het Griekse leger aan het Albanese front te steunen. Om de Duitsers niet te provoceren mochten de bommenwerpers niet noordelijker dan in Elefsina en Tatoi, dichtbij Athene, worden gestationeerd.

Voor de voorhoede – die in haar kantinentent in de woestijn terloops te horen had gekregen ‘Jullie gaan morgen naar Griekenland’ – was de landing in een Sunderlandvliegboot op de marinevliegbasis Faliro bij Athene een emotioneel moment.² Zij waren de eerste Britse troepen die na de val van Frankrijk openlijk terug waren op Europese grond.

De vliegers die volgden, waren zorgeloze jongens die weldra aan hun nieuwe leven gewend waren. Overdag bombardeerden ze de Albanese havens Durës en Vlorë – een gevaarlijk eentonige klus. ’s Avonds gingen ze uit in Athene, eerst naar de Zonar, daarna de Maxim of nachtclub Argentinia, waar ze kind aan huis waren en soms met verdachte Duitse ‘toeristen’ slaags raakten. In de Argentinia zaten ze na haar show met Nicki te flirten, een blonde zangeres en danseres, van wie ze niet wisten dat ze het vriendinnetje was van iemand van Sectie D (ook een voorloper van de soE), die voor de vorm op de ambassade werkte.

Als verder blijkt van steun en om ‘nauwkeurige informatie over de respectieve verdiensten van de twee legers’ te geven had Churchill geëist dat een Britse militaire missie naar het Griekse leger werd gestuurd.³ Het algemene hoofdkwartier van het Midden-Oosten kreeg deze instructie een paar dagen na de Italiaanse invasie en aan het eind van de tweede week van november kwam generaal-majoor Gambier-Parry uit Egypte over, en daarna een kleine staf.

Hoewel de militair attaché, kolonel Blunt, in een moeilijk parket was gebracht, konden hij en Gambier-Parry goed met elkaar opschieten. Gambier-Parry werd echter tegen het eind van het jaar teruggeroepen voor een kortstondig bevelhebberschap over de Britse troepen op Kreta. Zijn opvolger was generaal-majoor T.G. Heywood.

Heywood was voor de val van Frankrijk militair attaché in Parijs geweest. Zijn weigering gebreken in het Franse leger onder ogen te zien beloofde niet veel goeds. Harold Caccia, de eerste secretaris op de ambassade, vond hem ‘intelligent, maar niet erg verstandig’,⁴ Heywood was een kieskeurig iemand. Hij had een gespierd militair gezicht, een snor, harde geknepen ogen en een monocle. Hij was ambitieus en ‘politiek georiënteerd’, en liet de Britse militaire missie uitgroeien van iets meer dan een half dozijn officieren naar meer dan zeventig, waardoor menigeen in het Griekse leger ervan overtuigd raakte dat Heywoods organisatie de kern van een expeditiemacht zou gaan vormen.

Heywood bracht ook Jasper Blunt in een onhoudbare positie. De scherpzinnige Blunt was een groot kenner van het Griekse leger geworden. Hij was ook de enige Britse officier die het bedreigde noordoosten had weten te verken-

nen voordat de Griekse generale staf verdere bezoeken verbood. Kolonel Blunt had met zijn uitstekende kennis van de lokale situatie als de hoogste inlichtingenofficier deel moeten uitmaken van de missie, maar Heywood had zijn eigen man ingebracht, Stanley Casson, lector klassieke archeologie aan het New College in Oxford, die wel briljant was en een veteraan van het Salonikifront in de Eerste Wereldoorlog, maar ook nogal wereldvreemd. Misschien wel de meest excentrieke toevoeging was kolonel Rankin van het Indische leger, die, vanwege zijn rijbroek van merkwaaardige snit en zijn lange cavalerietuniek die aan de kanten uitstak, zó leek op de Griekse presidentiële garde, dat hij ‘de Indische evzone’ werd genoemd.

De meeste leden van de Britse militaire missie waren geselecteerde beroepsofficieren of vrijwilligers met kennis van het gebied. De eerste stafofficier voor operaties was een bekende Coldstreamer, kolonel Guy Salisbury-Jones. Zijn plaatsvervanger was majoor Peter Smith-Dorrien, die later omkwam bij de bomaanslag op het Koning David Hotel in Jeruzalem.

Onder de jonge kapiteins en lagere officieren zaten Charles Mott-Radclyffe, een diplomaat die soldaat was geworden en een paar jaar daarvoor nog *en poste* in Athene had gediend; Monty Woodhouse, een 23-jarige rechtlijnige student van het Winchester College, die een paar jaar later in de rang van kolonel samen met Nick Hammond de poging van de Griekse communisten om concurrerende guerrillagroepen te onderdrukken zou weten te verijdelen; Michael Forrester die zich weldra op Kreta zou onderscheiden als een haast mythische leider van ongeregelde troepen in de strijd tegen Duitse para’s; en Patrick Leigh Fermor, volgens Woodhouse ‘een incarnatie van Byron’, omdat hij zich tijdens de revolutie van Venizelos in 1935 bij een Grieks cavalerieregiment had aangesloten, en die later die naam waarmaakte met guerrilla-avonturen die tot de meest romantische van de oorlog behoorden.⁵

Leigh Fermors begintijd als rondtrekkend gelukzoeker is in zijn boeken vastgelegd, maar onderweg naar Athene liet het geluk hem bijna in de steek. Vertrokken uit Alexandrië deed de kruiser Ajax de baai van Souda aan de noordkust van Kreta aan. Hij en Monty Woodhouse gingen naar de oude Venetiaanse binnenstad van Chania om wat te drinken en een waterpijp te roken.

Later kregen ze een lift van een soldaat van de Black Watch, het befaamde Schotse regiment, die met zijn vrachtauto naar Souda moest. Maar hij bleek dronken en reed roekeloos over wegen die ‘artistiek in de vernieling lagen’, om met Pendlebury te spreken. De auto sloeg over de kop en Leigh Fermor, die een hoofdwond opliep, lag nog in het ziekenhuis toen de Ajax vertrok. Een week later bereikte hij dan toch Athene.

De verbindingsofficier tussen de missie en de Griekse regering was prins Petros van Griekenland, de jonge neef van koning Georgios II; hij was tevens antropoloog en was lang in de Himalaya geweest. Als rechtgeaard anglofiel, 'met een verbazingwekkend repertoire van gore liedjes', lag hij erg goed bij de Britse officieren.⁶ De missie kon nauwelijks nuttige adviezen geven over de oorlogvoering in de bergen. 'De Grieken waren zeker dapper,' meldde een oorlogscorrespondent, 'maar oorlogvoering in de bergen was volgens hen onge-schikt voor moderne methoden, en ze grepen dan ook haast automatisch terug op de tactiek van een eeuw geleden.'⁷ Forrester, die voor Salisbury-Jones werkte, omschreef het conflict als 'een van de Balkanoorlogen met ietwat modernere wapens'.

De vage taak van de Britse militaire missie werd er niet duidelijker op door de onwerkelijke entourage waarin zij functioneerde. Direct na de Italiaanse invasie had de Griekse regering hotel Grande Bretagne aan het Plein van de Constitutie gevorderd als haar algemeen hoofdkwartier: het was een van de grootste gebouwen in Athene met enorme kelders die bij luchtalarm als schuilplaats konden dienen.

Generaal Metaxas trok in de kamer van de directeur, de koning kreeg een privésalon en de reputatie van 'Jimmy', de barman, als de best geïnformeerde man van Athene werd nog groter toen generaal Mellisinos, de plaatsvervangend stafchef, zich tegenover de rijen flessen installeerde.

'De grootste bezienswaardigheid,' schreef kolonel Blunt in zijn dagboek, 'was Maniadakis, hoofd openbare veiligheid. Hij had een reusachtig mahoniehouten bureau dat paste bij zijn enorme buik, met daarop een abnormaal grote foto van generaal Metaxas in massief zilveren omlijsting, en een batterij telefoons die op het bureau van een hoofdcommissaris in een misdaadboek of -film niet misstaan had. Maniadakis nam een telefoonhoorn in zijn geweldige vuist en brulde om een provinciale prefect of politiecommissaris aan de lijn te krijgen, waarbij hij niet alleen schreeuwde om boven de schrijfmachines uit te komen, maar ook omdat hij gewoon graag schreeuwde. Intussen hingen zijn naaste medewerkers en vrienden aan zijn lippen en probeerden te horen wat er van de andere kant van de lijn kwam.'⁸

Tijdens de verbazingwekkend succesvolle campagne van het Griekse leger tegen de Italianen wilden de gezamenlijke planningstaf en de chefs van staven in Londen niet dat de Britse hulp verder zou gaan dan de reeds beloofde squadrons jagers en bommenwerpers. Eén manier om zowel de Grieken te helpen als de Britse belangen in het oostelijke Middellandse Zeegebied te dienen was

de verantwoordelijkheid voor Kreta op zich te nemen; de Italianen wilden het bezetten om er een marine- en luchtmachtbasis te vestigen. Metaxas verdacht de Britten ervan hun eigen oogmerken te hebben met een strategisch zo belangrijk eiland, maar zij vormden toen duidelijk de minste bedreiging. Ondanks de golf van pro-Britse gevoelens vergaten de Grieken niet de uitspraak van Venizelos dat hun land 'de bedelaar bij de grote mogendheden' was.

In Londen waren de marine-, landmacht- en luchtmachttop het eindelijk met elkaar eens, en Churchill gaf zijn fiat. Herinnerend aan de Britse 'Grand Fleet' in 1914 eiste hij dat de grote natuurlijke haven in de baai van Souda aan de noordkust van Kreta zou uitgroeien tot 'een tweede Scapa', de grote marinebasis op de Orkneys.⁹

Admiraal Cunningham, de opperbevelhebber in de Middellandse Zee, had al met goedkeuring van de Grieken het plan opgevat daar een marinebasis te vestigen. De eerste Britse troepen die daarheen zouden gaan, het 2de Bataljon, het York and Lancaster Regiment, kregen hun marsorder binnen 48 uur na de Italiaanse invasie. Het 2de Bataljon van de Black Watch uit Schotland, ook onderdeel van de 14de Infanteriebrigade, volgde de dagen daarop.

Het sturen van Britse troepen om de baai van Souda te bewaken maakte het de Griekse regering mogelijk de Kretenzische 5de Divisie naar het vasteland over te brengen. Harold Caccia, die sir Michael Palairret verving, gaf de Griekse regering de categorische verzekering: 'Wij zullen voor Kreta zorgen.'¹⁰

Dit besluit, dat een heel logische zet was als de Britten zich aan hun belofte zouden houden, werd later door de Kretenzers met terechte verbittering betreurd. 'Was de Divisie maar hier!' werd een haast algemeen gehoorde kreet toen iets meer dan een half jaar later de Duitsers met luchtlandingstroepen hun eiland binnenvielen.

De Kretenzische Divisie landde in de tweede week van november 1940 in Saloniki. Bij gebrek aan vervoer moest zij dwars door Macedonië naar Kastoria lopen, zo'n zeventig kilometer ten zuiden van het Prespameer, waar Griekenland, Albanië en Joegoslavië samenkomen. De Kretenzers maakten deel uit van de reserve voor de tien divisies van het Griekse leger aan een front dat in zuidwestelijke richting over het Pindosgebergte naar de kust van Epirus tegenover Korfoe liep.

Tijdens de tweede helft van november en het grootste deel van december rukten de Grieken dapper tegen de Italianen op en dreven hen naar Albanië terug, ondanks het woeste terrein, het slechte weer en hun tekort aan vliegtuigen en pantservoertuigen. Tegen 28 december bevond hun oostflank zich in Pogradec aan het Ochridmeer.

In deze bergoorlog overleefde alleen wie aan de hardste omstandigheden gewend was. Britse officieren verbaasden zich over de veerkracht van de Griekse soldaten met hun wapens uit de Eerste Wereldoorlog – vaak buitgemaakt op het Oostenrijkse leger – en hun ‘kleren en schoeisel van jammerlijke kwaliteit’.¹¹ Velen liepen in vossen rond. Tijdens de mars naar het front hadden de meer gelukkigen van bekommerde omstanders overjassen gekregen. Het was de ergste winter sinds menscheugenis. De verliezen door bevriezing waren veruit talrijker dan die door vijandelijk optreden. Alleen ambulante gewonden maakten een kans het te halen. Aan bed gebonden gewonden waren haast niet te evacueren. De bevoorrading van zowel voedsel als munitie was ongeregeld doordat bijna alles per muil dier moest komen. Lastdieren die het begaven werden afgeschoten en door de uitgehongerde manschappen gevlucht. Menigmaal moesten Blenheimers van de RAF zakken voedsel droppen voor uitgehongerde, in de sneeuw vastzittende eenheden. Zelfs water vormde een probleem, omdat er geen brandstof was om de sneeuw te smelten.

In de volgende fase vocht de Kretenzische Divisie in het centrum van het front. Eind januari 1941 onderscheidde de 5de Divisie zich in de gevechten rond het Trebesinamassief en Klissoura, een belangrijk verkeersknooppunt. Eén enkel Kretenzisch regiment joeg de 58ste Lenianodivisie op de vlucht. Een van de andere vijandelijke formaties in deze sector was de 51ste Sienadivisie, die later in de oorlog het oostelijk deel van Kreta bezette: in 1943, na de Italiaanse wapenstilstand, wist Paddy Leigh Fermor de commandant ervan van het eiland te krijgen.

Leigh Fermor, die de claustrofobische sfeer van het algemeen hoofdkwartier in Athene ontvluchtte, besteedde op zijn rondreis langs het Albanese front niet meer aandacht aan de Kretenzische 5de Divisie dan aan de andere legeronderdelen. De enige verschillen die hij zich later kon herinneren, waren de vrolijkheid van de Kretenzers, ondanks de vreselijke kou, en de manier waarop zij hun geweren als een juk over de schouders droegen, omdat de herders op het eiland op die manier met hun staf liepen. Hij had er toen nog geen notie van hoe belangrijk Kreta zou worden.

Diplomatieke missies

Nadat de Grieken hun leger in Albanië hadden versterkt, hadden ze in januari 1941 slechts vier, niet op volle sterkte verkerende divisies over voor de Bulgaarse grens met Thracië en Oost-Macedonië. De opperbevelhebber, generaal Papagos, hoopte dat een alliantie met Joegoslavië het hun mogelijk zou maken de Italianen in een tang te nemen, zodat hij zijn divisies kon hergroeperen in het geval de Duitse dreiging vanuit Roemenië zou toenemen. Papagos, door Metaxas nauwlettend gevolgd, had de opmars tot in Albanië heel bekwaam uitgevoerd, maar zijn drang de Italianen te verslaan werd een obsessie en zijn tunnelvisie zou op een ramp uitdraaien.

De Joegoslavische regering van de regent, prins Paul, bleek in ieder geval in dat stadium een heel onzekere bondgenoot. Langs zes van de zeven grenzen van Joegoslavië lagen legers van de Asmogendheden en hun prille bondgenoten: die van Italië, Oostenrijk, Hongarije, Roemenië, Bulgarije en Albanië. En prins Paul, door Churchill later betiteld als ‘prins Palsy’ (prins van niks), was geneigd onder druk van Hitler het Driemogendhedenpact met Duitsland, Italië en Japan te tekenen. Ondanks de Duitse verzekering van het tegendeel zou dit bijna zeker betekenen dat Duitsland het Joegoslavische spoorwegnet mocht gebruiken om Griekenland binnen te vallen. De Griekse regering kon alleen de Britten om hulp vragen, maar Metaxas volhardde in zijn beleid Duitsland niet te provoceren. Hij beschikte niet over Churchills kennis van Hitlers plannen.

Op 10 januari 1941, de dag dat Hitler besloot troepen naar Libië te sturen om de Italianen een handje te helpen en zijn kort daarvoor op Sicilië aangekomen xde Luchtkorps het vliegdekschip HMS *Illustrious* aanviel, kreeg Churchill uit onderschepte Duitse codeboodschappen die op Bletchley Park waren ontcijferd, een bron die later bekend werd als Ultra, de bevestiging dat de Duitse troepenopbouw in Roemenië een ernstige bedreiging voor Griekenland vormde.

Hij gaf onmiddellijk opdracht tot het opstellen van plannen om een expeditie-macht naar het Griekse vasteland te sturen.

Generaal sir Archibald Wavell, de opperbevelhebber in het Midden-Oosten, was minder bezorgd. In een stroom van boodschappen tussen Londen en Caïro op 10 januari stelde hij dat de Duitsers voornamelijk met een ‘zenuwenoorlog’ bezig waren.¹ Wavell dacht dat hij steun kreeg voor zijn standpunt toen diezelfde dag generaal Heywood uit Athene kwam en zei dat de Griekse regering dacht dat de Duitsers gewoon probeerden ‘ons en de Russen buiten de Balkan te houden’.² Maar conform Churchills opdracht benadrukten de chefs van staven dat hij geacht werd mee te werken: ‘Hare Majesteits regering heeft besloten dat het van levensbelang is de Grieken maximale hulp te bieden.’³

Wavell vloog drie dagen later in burgerkleding naar Athene voor gesprekken met koning Georgios II van Griekenland, Metaxas en generaal Papagos. Metaxas wilde voorkomen dat de Britten een symbolische troepenmacht zouden sturen die groot genoeg was om de Duitsers een voorwendsel te geven aan te vallen, maar te klein om hen tegen te houden. Generaal Papagos verklaarde in navolging van Metaxas dat ‘de Griekse troepen aan het Bulgaarse front onmiddellijk versterkt dienden te worden met negen divisies inclusief luchtsteun’.⁴ Wavell antwoordde dat dit onmogelijk was. Hij kon niet meer dan twee of drie divisies ter beschikking stellen. Metaxas zei dat dit veel te weinig was en dat het sturen van een kleine artillerievoorhoede, zoals Wavell voorstelde, de Duitsers een voorwendsel zou geven om aan te vallen. Papagos zei later, te hebben aangevoerd dat de Britse divisies in ieder geval beter in Noord-Afrika konden worden gebruikt.

Wavell herhaalde zijn aanbod van een voorhoede-eenheid vlak voordat hij naar Caïro terugvloog. Hoewel hij trouw de instructies uit Londen had gevolgd, was hij feitelijk blij dat de Grieken zulke hulp bleven weigeren, want de Britse troepen van generaal O’Connor trokken al op naar Libië. De chefs van staven in Londen en het Britse oorlogskabinet ‘slaakten een zucht van verlichting’, en ook Churchill schijnt dit in eigen kring te hebben gedaan.⁵ Toch besefte Churchill dat er meer aan de hand was. De Duitse propaganda beschuldigde Groot-Brittannië er voortdurend van dat het zijn bondgenoten in de steek liet en andere landen voor zich liet vechten. Die schimpscheut was nogal zuur in een tijd dat ‘Winston besefte dat hij de Amerikanen moest paaïen’.⁶

Onderschepte boodschappen bleven duiden op een ernstige Duitse dreiging vanuit Roemenië, en Churchill, die nog aarzelde over het sturen van een expeditiemacht, weigerde Wavells argument te accepteren dat hulp aan Griekenland ‘een gevaarlijke halve maatregel’ zou zijn. Hij had maar steeds in zijn

achterhoofd dat het opperbevel van het Midden-Oosten over driehonderdduizend man beschikte, waardoor hij onmogelijk kon geloven dat er zo weinig gevechtseenheden beschikbaar waren. Iemand uit de staf van zijn oorlogskabinet zei later dat Churchill, ook al was hij ‘in bepaalde opzichten bij de tijd, veel te gemakkelijk in termen van aantallen sabels en bajonetten praatte’.⁷

Op 29 januari stierf Metaxas aan keelkanker. De Duitse propaganda beweerde dat hij was vergiftigd tijdens het diner dat Wavells adjudant Peter Coats ter ere van hem veertien dagen daarvoor had gegeven in hotel Grande Bretagne. De nieuwe minister-president Alexandros Koryzis was een bankier, geen beroeps politicus, en hij miste de vaste zekerheden van zijn voorganger. Zijn regering gaf al gauw aan dat elke Britse hulp meer dan welkom was.

Churchill vatte dit op als een signaal om een Balkanpact tussen Griekenland, Joegoslavië en Turkije tot stand te brengen. In zijn opdracht vertrok minister van Buitenlandse Zaken Anthony Eden in gezelschap van sir John Dill, het hoofd van de generale staf, op 12 februari – de dag dat Rommel in Tripoli aankwam – vanuit Londen naar Caïro. Toen generaal Wavell van hun bezoek hoorde, berustte hij in de zware verplichting tegenover Griekenland en maakte de balans op van zijn her en der verspreide troepen.

Misschien nog meer dan troepen had Wavell correcte informatie nodig. Heelaas kwam Heywood met veel te optimistische rapporten over de mogelijkheden van het Griekse leger, haast een herhaling van zijn flater in Frankrijk. Blunts inschatting was veel nuchterder. Hij wist dat het Griekse leger, ondanks zijn geweldige verzet tegen de Italianen, waarvoor het zijn tol in mensen en uitrusting had moeten betalen, weinig kans zou maken tegen Duitse gepantserde en gemotoriseerde divisies met hun grootschalige luchtsteun. En sinds de dood van Metaxas waren de onderliggende politieke spanningen toegenomen tussen de nog overwegend Metaxasgezinde officieren en de aanhangers van Venizelos, wier carrière onder de dictatuur had geleden.

De rapporten van Heywood kregen de overhand, grotendeels doordat zo Churchills honger naar positief nieuws werd gestild. En er waren aan het Albanese front nog steeds bemoedigende gebeurtenissen waarop hij kon wijzen. Op 13 februari begon een nieuw Grieks offensief. De Kretenzische Divisie viel aan ten noordwesten van het Trebesinamassief en dreef de Italianen verder terug. Twee dagen later bezetten ze de Medjigoranipas en de Sen-Deliberg. Zware sneeuwval legde de operaties weldra stil. Diverse waarnemers dachten dat de Grieken zonder deze tegenslag de havenstad Valona zouden hebben ingenomen, wat wellicht tot de ineenstorting van het Italiaanse leger had geleid. Anderen waren daar minder zeker van. De Grieken misten de voorraden

en het vervoer om hun opmars te ondersteunen.

Ondanks de vaak verschrikkelijke weersomstandigheden verslapte de luchtoorlog niet. Op 28 februari voerde de RAF haar meest succesvolle actie van deze campagne uit. Twee squadrons, het ene met Hurricanes, het andere met Gladiators, haalden in anderhalf uur boven het Albanese front 27 Italiaanse vliegtuigen neer. Deze overwinning temperde een beetje de kritiek van de Grieken op de RAF, die weigerde hun troepen van directe luchtsteun te voorzien. Maar in die fase van de oorlog kreeg de RAF soortgelijke kritiek van het Britse landleger: de RAF zag zichzelf louter als een strategisch wapen.

Ongeveer tegelijkertijd kregen de Grieken via de inlichtingendienst te horen dat de Italianen voldoende hersteld waren voor een groot tegenoffensief. Dit kwam in de tweede week van maart, waarbij twaalf Italiaanse divisies tussen de rivieren de Apsos en Aöös tegenover de Griekse frontlinie van vier divisies stonden.

Mussolini, die heel goed beseftte dat de aanstaande Duitse invasie zijn leger te schande zou zetten, beval zijn troepen 'koste wat kost' aan te vallen.⁸ De week daarop brachten vooral de Kretenzers de vijand zware verliezen toe. Ze stonden bekend als de beste scherpschutters in het Griekse leger. Binnen tien dagen was de grote Italiaanse tegenaanval als een nachtkaars uitgegaan, maar tegen die tijd was de situatie op de Balkan en eigenlijk in het hele Midden-Oosten al gewijzigd. Mussolini's troepen werden een betrekkelijk te verwaarlozen factor.

Op 16 februari hadden de eerste schermutselingen tussen Britten en Duitsers in Noord-Afrika plaatsgevonden bij Sirte. Vier dagen later onderkende Churchill het gevaar van een troepenspreiding en berichtte hij Eden, Dill en Wavell in Caïro: 'Voel u niet geroepen tot een Grieks avontuur als u denkt dat het een tweede Noors fiasco wordt.'⁹ Maar Eden wilde niet van zijn koers worden afgebracht, zoals de generaals weldra ontdekten.

Met zijn sterke en soms te emotionele gevoel van loyaliteit jegens de Grieken en hun koning verlangde Churchill ernaar ongeacht het risico te helpen. Anderzijds wilde hij duidelijke adviezen van hoge officieren ter plaatse, maar hij had Eden voor zijn vertrek uit Londen wel volmachten gegeven 'in alle diplomatieke en militaire kwesties'.¹⁰ Dit heeft wellicht Dill en Wavell ervan overtuigd dat ze zich maar te schikken hadden naar de door Buitenlandse Zaken uitgestippelde politiek. Eden was duidelijk gecharmeerd geraakt van het idee de wereld te verrassen met een groot bondgenootschap, het soort coup de théâtre waarvan diplomaten droomden. Maar zoals Churchill nog in 'sabels en

bajonetten' rekende, zo behoorden ook zulke illusies tot een voorbij tijdperk.

Omdat de Joegoslavische en Turkse legers en luchtmachten sterk verouderd waren, had een Balkanbondgenootschap nooit meer dan een gebaar kunnen zijn. Wavell was tegen Edens poging de Turken hierbij te betrekken: dit was de enige keer dat hij zich krachtig uitsprak in deze kwestie. Een Turkse nederlaag en een Duitse bezetting van de Dardanellen zouden, zei hij terecht, een ramp zijn. Gelukkig waren de Turken wel zo slim zich niet door dit bedrieglijke plan te laten meesleuren. Behalve voor het in Roemenië samengetrokken Duitse leger waren ze bang dat Rusland, hun traditionele vijand en nog steeds Hitlers bondgenoot, de dolkstoot in de rug zou herhalen die het Polen had toegediend.

Op 22 februari vloog Eden naar Athene, in gezelschap van Dill, Wavell en generaal-majoor Longmore, de hoogste RAF-officier in het Midden-Oosten. Vóór de eerste ontmoeting in het paleis in Tatoi verklaarde de Griekse regering, daartoe sterk aangemoedigd door de koning, dat zij vastbesloten was de Duitsers verzet te bieden, ongeacht of de Britten hun te hulp kwamen of niet. De Britten waren blij verrast over deze moed. Bovendien gaf generaal Papagos toe dat een voorwaartse verdediging van Thracië en Oost-Macedonië onuitvoerbaar was. Hij stemde ermee in dat het grootste deel van de Griekse troepen naar de Aliakmonlinie werd teruggetrokken, die van de noordkant van de berg Olympus naar de Joegoslavische grens langs de Vermioketen liep. De veiligheid van de linkerflank, vlak voor de Monastirkloof, hing af van het feit of het Joegoslavische leger tegen de Duitsers zou standhouden.

Eden was enthousiaster dan ooit over het idee van een Balkanbondgenootschap en hij beloofde de Grieken 'ontzagwekkende' middelen, waarbij hij het aantal van de in de instructie van de staf beloofde troepen flink opkrikte.¹¹ Kolonel Freddie De Guingand, lid van de gezamenlijke planningstaf van het Midden-Oosten, zag Wavells moedeloze steun voor het plan met ontzetting aan. Net als veel andere officieren later kon hij hem moeilijk vergeven dat hij zich niet duidelijk had uitgesproken. Na de ontmoeting zag De Guingand hoe Eden 'zichzelf op de borst klopte' voor de open haard terwijl zijn ondergeschikten hem met een diplomatieke triomf feliciteerden.¹²

Deze lezing van de gebeurtenissen door de militairen klopt niet met die van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Vlak voor de belangrijkste ontmoeting regelde sir Michael Palairet een privé-lunch om Wavell een beter idee te geven van de lopende kwesties en hem te waarschuwen dat na de dood van Metaxas de koning de echte beslissingsmacht had. Tot verrassing van Harold Caccia, een van de vier aanwezigen, werd Wavell, 'meestal een vrij zwijgzaam iemand, behoorlijk spraakzaam'.¹³